

CONDII DE VIAȚĂ ALE FAMILIILOR SĂRACE CU COPII

GHEORGHE BARBU

Sărăcia ca o stare materială derizorie (cu consecințe pe plan spiritual) nu poate fi apreciată în toată gravitatea sa fără a cunoaște o serie de aspecte concrete din viața familiilor aflate în această situație. Deoarece familiile cu doi și mai mulți copii în întreținere din țara noastră sunt afectate într-o proporție mare de acest flagel, care stânjenește însuși dezvoltarea fizică și intelectuală a unui număr mare din populația ce va deveni activă în următoarele două decenii, analiza diverselor laturi ale vieții respectivelor familii merită să se bucure de multă atenție din partea sociologilor și a altor specialiști.

În scopul aprofundării cunoașterii dificultăților și privațiunilor pe care le cunosc familiile sărace cu copii, Institutul de Cercetare a Calității Vieții a desfășurat, în **iunie 1996**, o anchetă sociologică într-un număr de 23 localități (17 orașe și 6 comune) din 9 județe¹ și în Municipiul București, anchetă care a cuprins, în total, 193 de gospodării (137 din localitățile urbane, din care 41 în București, și 56 de la sate), dintre cele care beneficiază de ajutor social². Prin chestionarul folosit s-a urmărit culegerea de cât mai multe informații, care să permită formarea unei imagini cât mai reale a condițiilor pe care le au familiile respective și să ofere posibilitatea caracterizării multilaterale și autentice a fizionomiei și condițiilor lor de viață.

Limitarea anchetei la cele nouă județe și la Municipiul București, ca și la numărul de gospodării menționat mai sus, a fost impusă, pe de o parte, de lipsa de resurse financiare a I.C.C.V. pentru a susține acțiunea, iar, pe de altă parte, de restricțiile de deplasare a operatorilor, aceștia fiind studenți la Facultatea de

¹ Județele în care a fost efectuată ancheta sunt: Brașov, Buzău, Constanța, Galați, Ialomița, Ilfov, Neamț, Olt și Prahova.

² Acțiunea pe teren s-a efectuat asupra 277 de gospodării, dar datorită unor inadvertențe de completare a chestionarului și mai ales de codificare și de prelucrare a datelor (ca de exemplu, prezența, în rândul copiilor, a persoanelor care au depășit 16-17 ani și trecerea nepoților în contul capului de gospodărie) a trebuit să se elimine 84 de cazuri.

Sociologie, Psihologie și Pedagogie din cadrul Universității București, care i-a susținut, financiar, în stagiul de practică efectuată în județele de proveniență.

În legătură cu numărul de 193 de gospodării (familii), ca și cu județele în care sunt localizate acestea, pot exista dubii cu privire la valabilitatea, cu caracter general, a concluziilor desprinse din datele culese, dubii de care n-au fost scutiți nici inițiatorii acțiunii.

Acceptarea condițiilor menționate ca bază pentru a cunoaște multilateral problematica reală a familiilor sărace cu copii în întreținere, oricare ar fi și oriunde s-ar afla acestea, adică efectuarea analizei pe un eșantion de disponibilitate, se justifică prin următoarele argumente:

1. sărăcia însăși este o stare definitorie categorică; conceptul de sărăcie absolută indică insuficiența veniturilor unei familii în raport cu un nivel minim de consum;

2. sărăcia, întâlnită la diverse segmente sociale, cunoaște grade de intensitate diferite, dar *nu discrepante izbitoare*;

3. familia săracă cu copii în întreținere are, indiferent de situarea sa în teritoriu, cam aceleași probleme la fiecare capitol al nivelului de trai.

Argumentele enumerate mai sus arată că pentru a prezenta o imagine fidelă a vieții reale, la nivel de țară, a familiilor sărace cu copii în întreținere este suficientă chiar și cunoașterea situației câtorva familii de acest gen, indiferent de zona în care sunt situate acestea.

1. Veniturile mici – cauză principală a stării de sărăcie

Insuficiența veniturilor unei familii constituie – așa cum arată experiența – motivul neacoperirii nevoilor de consum, al apariției și menținerii decalajului dintre nevoile reale de consum și gradul de satisfacere a acestora.

În studiul de față, pentru a cunoaște cum stau lucrurile cu familiile sărace incluse în ancheta sociologică din iunie 1996, privitor la venituri, nu a fost cuprins ajutorul social acordat celor mai sărace familii cu începere de la 1 august 1995; au fost luate în considerare veniturile din muncă, din proprietate, pensiile (indiferent de categorie), ajutorul de șomaj, alocația de sprijin, bursele, alocația de stat pentru copii, alte venituri. Însușind toate aceste tipuri de venituri în cazul unei structurări, pe zece grupe, în iunie 1996 venitul mediu pe persoană (media la nivelul fiecărei grupe) a variat între 8.800 și 33.500 lei, în localitățile urbane, și între 10.000 și 66.000 lei în cele rurale.³

Față de suma medie necesară asigurării unui nivel minim de subzistență (calculat de ICCV), în situația unui cuplu cu trei copii în întreținere, media de venituri menționate mai sus se înscria între 8,9 și 34,0% la oraș și între 12,7 și

³ Limitele prezentate sunt, așa cum se menționează în text, medii, ceea ce înseamnă că în fiecare grupă există familii cu venituri mai mici sau mai mari decât valoarea medie.

83,6% la sat.⁴ Din aceste procente rezultă că, pe de o parte, familiile investigate se aflau, în general, cu mult sub pragul sărăciei și, pe de altă parte, că săracii orașelor se caracterizează printr-o situație mult mai proastă decât cei ai satelor.

Procedând la o structurare a familiilor cuprinse în anchetă pe trei grupe, în funcție de mărimea medie a sumei veniturilor prezentate mai sus, rezultă următoarea situație:

Tabelul 1

Structura familiilor sărace cu copii, în funcție de media veniturilor pe persoană, pe cele două tipuri de localități și separat pentru București – în %

Grupa de familii în funcție de mărimea veniturilor medii pe persoană	Total urban	București	Rural
- venituri medii sub 10.000	24,8	26,8	21,4
- venituri medii de 10.000 până la 30.527	39,4	39,0	37,5
- venituri medii de 30.527 și mai mari	35,8	34,2	41,1

Structura de mai sus pune în evidență mai multe aspecte, între care: 1. precumpănirea familiilor cu venituri medii de 10.000 și peste 10.000 lei pe persoană (în luna iunie 1996), în ambele medii; 2. poziția mai puternică a grupei de mijloc (cu venituri medii între 10.000 până la 30.527 pe persoană) la orașe și a grupei superioare (cu venituri medii de 30.527 și peste la sate). În ceea ce privește familiile monoparentale cuprinse în anchetă, datele arată o oarecare polarizare a acestora; cele mai multe, 41,5% la oraș și 62,5% la sat, fac parte din cea de-a treia grupă, superioară, iar grupa cu situația cea mai proastă reprezintă 36,6 și respectiv 25%.

Copiii, prin numărul lor, acționează, într-o anumită măsură, asupra plasării diverselor familii într-o grupă sau alta de venituri, cele mai multe din familiile cu trei și mai mulți copii în întreținere fiind situate în grupele 2 și 3, deci în cele plasate mai aproape de minimul de trai. Această situație se explică, în bună parte, prin contribuția pe care o au alocațiile de stat la veniturile familiilor sărace cu copii și prin regularitatea asigurării alocațiilor respective.

Așa cum rezultă din ancheta efectuată în 1996, în cele 193 de familii sărace cu copii, în 21% din acestea la oraș și în 18% la sat, veniturile erau constituite numai din alocații. Procentul familiilor care, din diverse motive (în principal din cauza abandonului școlar), nu încasaseră alocația de stat pentru copii pentru luna iunie 1996, a fost de 3% la oraș și de 7% la sat.

⁴ Gradul de acoperire relativ mai ridicat în mediul rural se explică atât prin cuantumul mai mare al veniturilor, cât și prin nivelul mai scăzut al minimului de trai, minim aflat la o diferență de 20% sub cel calculat pentru o familie similară din mediul urban.

Alte venituri au avut și au o frecvență scăzută în rândul familiilor sărace cu copii.

Salariile, care pentru populația urbană reprezintă forma de venit precumpănitoare, au fost întâlnite la 38% din familiile urbane investigate; deci, ca pondere, cea mai mare parte a acestora se înscria în categoria celor lipsiți de venituri salariale. Ca frecvență, pe locul următor a figurat ajutorul de șomaj, acesta fiind obținut de 19% din totalul familiilor. Veniturile din activități proprii au fost prezente numai la 13% din familii, ceea ce pune în evidență manifestarea unei atitudini pasive, de așteptare, din partea celor mai mulți capi de familie; la această situație contribuie într-o oarecare măsură și lipsa de avere. La un procent foarte restrâns din familiile urbane supuse analizei au fost întâlnite și alte venituri, între care: venituri nenominalizate (8%), pensie de boală (6%), pensie de urmaș (5%), pensie alimentară (4%), pensie de asigurare socială (2%), burse (3%), alte forme de asistență socială (6%).

În mediul rural, veniturile familiilor sărace cu copii în întreținere sunt mai variate și cu o prezență mai largă. În afară de alocația pentru copii, 25% din familiile incluse în ancheta socială menționată au primit salarii, 22%, au realizat venituri din activitate pe cont propriu, atitudinea activă pentru obținerea de venituri având la sat mai multe posibilități de manifestare, 18% au obținut pensii din asigurările sociale de stat, iar 13% în calitate de foști membri ai C.A.P., 18% alte venituri nenominalizate, 2% pensii alimentare, 2% pensii de boală și 2% pensii de incapacitate de muncă (handicap).

O privire de ansamblu asupra veniturilor pe care le au familiile sărace cu mai mulți copii în întreținere permite să se observe că veniturile rezultate din redistribuire și care constituie forme de realizare a protecției sociale reprezintă suportul principal al acestor familii. Or, cum veniturile populației, indiferent de formă, depind, înainte de toate de situația economiei, o economie în criză este incapabilă să rezolve satisfăcător problemele sociale.

2. Deficiențe în alimentație

Veniturile mici prejudiciază satisfacerea întregului sistem de nevoi de consum. Dat fiind faptul că alimentația se situează pe primul loc în ansamblul acestor nevoi, s-a considerat necesar ca, la început, să fie evidențiate aspectele cele mai caracteristice ale consumului alimentar al familiilor supuse analizei. Este de remarcat că acest capitol al nevoilor este cel mai mult grevat de evoluția prețurilor și a veniturilor deoarece, prin caracteristica lor, produsele destinate consumului alimentar se procură și se epuizează zilnic sau la intervale mici de timp.

Pe primul loc între aspectele referitoare la alimentația familiilor sărace se înscrie lipsa cronică sau aproape cronică a unor produse de bază, devenite inaccesibile sau greu accesibile în cazul familiilor cu venituri reduse. Structura

produselor alimentare consumate în familiile cu copii este concludentă în acest sens.

Din datele furnizate de ancheta sociologică rezultă că peste 7% din familiile investigate din mediul urban (în București aproape 10%) nu dau copiilor *nimic* de mâncare *dimineața*. *Pâinea* și *ceaiul* sunt alimentele cu aria de cuprinde cea mai largă atât în mediul urban cât și în cel rural. *Laptele*, *ouăle*, produse deosebit de importante, pentru aportul proteic, atât de necesar creșterii copiilor, se găsesc într-o măsură redusă, la orașe. Aceste alimente sunt ceva mai mult întâlnite în micul dejun al copiilor aparținând familiilor sărace de la sate. O parte foarte mare (73%) din familiile sărace din mediul urban (în București peste 85%) incluse în anchetă nu-și pot permite să asigure copiilor lapte dimineața nici în mod sporadic. Un asemenea fapt cunoaște dimensiuni și mai mari în rândul familiilor cu 3 și mai mulți copii și al celor monoparentale. Este grăitor însuși faptul că în decursul unei perioade de 10 zile (perioada prevăzută dinaintea momentului efectuării anchetei sociologice) cea mai mare parte (peste 67%) din familiile sărace cu copii de la orașe nu au cumpărat nici un pic de lapte; în rândul familiilor monoparentale din aceste localități, lipsa laptelui din cumpărături a fost întâlnită în proporție de 69%. Situația din București este și mai gravă: peste 95% din familiile sărace cu copii din acest municipiu, cuprinse în ancheta sociologică, s-au aflat într-o asemenea situație. Lucrurile stau cam la fel în ceea ce privește cumpărăturile și la *unt*, produs de care au fost lipsite total peste 76% din familiile sărace cu copii din mediul urban și peste 82% din cel rural. Alte produse, între care dulceața, mierea, gemul, diversele sortimente de mezeluri, slănina etc. au o prezență cu totul redusă în micul dejun al copiilor din familiile sărace supuse observației din ambele medii.

Neajunsuri mari în alimentația familiilor sărace cu mulți copii, în special a celor din mediul urban, sunt reliefate și de situația cantităților de alte produse alimentare cumpărate într-o perioadă de 10 zile. Astfel, carnea și produsele din carne au lipsit total din coșul de cumpărături al unei treimi din familiile orășenești investigate, o poziție importantă (peste 70%) deținând-o familiile cu trei și mai mulți copii în întreținere. În București, ponderea familiilor care n-au cumpărat nici un gram de carne a fost mult mai mare (51,2%, din acestea 54,5% în familiile cu mai puțin de trei copii și 50% în celelalte). Un procent de 38% din familiile urbane incluse în sondajul efectuat au cumpărat, în perioada menționată, fie cel mult 1 kg (7,3%) fie 2 la 3 kg (30,7%) carne și produse din carne, ceea ce înseamnă extrem de puțin (în situația unei familii constituite din 5 persoane, din care 3 copii, zilnic revin, în cel mai bun caz – la 3 kg – 60 g). Proporția nucleelor monoparentale din mediul urban în care carnea și produsele din carne n-au figurat deloc pe lista de cumpărături în cele 10 zile este de circa 43%.

Consumul de *fructe* este, de asemenea, deficitar; peste două treimi (67,9%) din totalul familiilor urbane chestionate n-au cumpărat, timp de 10 zile,

nici o fructă și numai 6,6% și-au permis să-și procure patru și mai multe kg de fructe. Familiile sărace cu copii din Municipiul București au și la acest gen de cumpărături o situație mult mai proastă: 80,5% din total n-au cumpărat nici o cantitate de fructe, iar în cazul familiilor cu trei și mai mulți copii, procentul familiilor care n-au avut acces la astfel de produse este de 86,7%. În mediul rural, procentul foarte mare (82,1%) de familii sărace cu copii care n-au cumpărat deloc fructe este atenuat de proporția de 51,8% a celor care au reușit să-și asigure o parte din fructe din producția proprie.

Băuturile alcoolice dețin o poziție restrânsă în cumpărăturile familiilor supuse analizei, ceea ce poate fi considerat un *aspect pozitiv*. Peste 4/5 din acestea n-au cumpărat în perioada avută în vedere nici cea mai redusă cantitate de vin sau țuică; un procent mic (între 3,6 și 5,1% la orașe și 1,8% la sate) au cumpărat 4 și peste 4 litri de asemenea băuturi în decurs de 10 zile. În familiile monoparentale, vinul a lipsit total din cumpărături atât la oraș cât și la sat, iar țuica s-a regăsit în coșul a mai puțin de 10% din familiile orășenești.

Într-o situație puțin îmbucurătoare se situează *cumpărăturile de tutun*; procentul familiilor care, în perioada menționată, au cumpărat 4 și peste 4 pachete de țigări se ridică la 44,5% în mediul urban și la peste 43% în cel rural. Proporția familiilor în care fumează cel puțin o persoană, în totalul familiilor investigate, a fost de peste 67% la oraș și de 37,5% la sat; soția capului de familie (sau, în cazul nucleelor monoparentale, mama) este fumătoare într-un procent de 29,2% și respectiv 28,6%, în mediul urban, și de 26,8% în mediul rural; printre familiile monoparentale supuse anchetei sociologice, în acest ultim mediu n-a fost găsită nici o mamă fumătoare. Copii care fumează au fost întâlniți în 6,6% din familiile orășenești, din care mai mult de 50% sunt familii monoparentale și 3,6% în cele sătești, aici nefiind înregistrată nici o familie monoparentală cu copii marcați de acest viciu.

Revenind la locul deținut de băuturile alcoolice în viața familiilor sărace cu copii este necesar să se facă referiri și la excesele existente în consumul acestor băuturi, care de foarte multe ori se realizează în cârciumi, acest consum fiind în plus față de cel din familie. Datele sondajului arată că procentul familiilor în care există atracție mare pentru băuturile alcoolice nu este neglijabil; în aproape un sfert din aceste familii, din ambele medii, se consumă astfel de băuturi, fie în fiecare zi fie o dată sau de două ori pe săptămână. În grupa de gospodării investigate, procentul familiilor sărace cu copii în care există persoane care se îmbată des se ridică la 15,3% în mediul urban și la 14,3%, în mediul rural, ceea ce nu înseamnă puțin. Pe lângă faptul că antrenează (ca și în cazul fumatului) cheltuirea irațională a unei părți însemnate din veniturile și așa mici, asemenea situații induc în familie stări de încordare și neliniște, cu consecințe asupra sănătății membrilor de familie și degenerază, uneori, chiar în acte criminale.

În scopul de a surprinde mai nuanțat modul de trai al familiilor sărace cu copii s-a recurs la o serie de întrebări referitoare la numărul de feluri de mâncare consumate la masa principală, la diferențierile între felurile de mâncare servite la mesele din timpul unei zile și de la o zi la alta, la numărul de mese din timpul unei zile la care participă toți membrii familiei.

În ceea ce privește felurile de mâncare consumate la masa principală, datele arată că peste 40% din familiile orășenești (din cele monoparentale 42,9%) și 39,3% din cele sătești investigate nu mănâncă decât un singur fel (acesta fiind constituit mai ales din ciorbe), circa 57% din familiile din ambele medii consumă două feluri și numai 2-3,6 procente – trei feluri⁵. Între mâncărurile servite în timpul zilei, aproape un sfert din familiile din ambele medii realizează diferențe mici⁶. Ca o continuare a aspectelor prezentate mai înainte, diferențierea produselor consumate în diverse zile este, de asemenea, deficitară; în jur de nouă zecimi din familiile orășenești și sătești cuprinse în anchetă consumă mâncăruri nediferențiate sau puțin diferențiate de la o zi la alta.

Sărăcia sortimentelor culinare consumate de cea mai mare parte a familiilor sărace cu copii afectează vitalitatea familiilor respective și, ceea ce este și mai grav, lezează puternic dezvoltarea fizică și psihică a copiilor din aceste familii, le diminuează rezistența față de agenții patogeni.

Investigațiile făcute în legătură cu numărul de mese din timpul zilei la care participă toți membrii familiei arată că peste 13% (în București aproape 16%) din familiile investigate din mediul urban și peste 7% din cele din mediul rural nu iau nici o masă împreună, iar aproape jumătate (47,4%) din familiile respective de la orașe și 37,5% din cele de la sate mănâncă împreună doar la o singură masă din zi. Proporția familiilor în care toți componenții acestora mănâncă laolaltă de două sau de trei ori pe zi depășește 55% numai la sate. După părerea autorului, situația meselor, sub aspectul participării tuturor membrilor de familie, se explică nu numai prin programul diferit de activitate al unora (tata la serviciu, copii la școala ș.a.m.d.), dar și prin lipsa de motivație (lipsa de mâncăruri pregătite sau inconsistența acestora) a membrilor de familie de a se întruni laolaltă, la un anumit moment în timpul zilei. Din această cauză, însăși coeziunea familiei are de suferit, iar copiii pot vagabonda în voie.

Așa cum rezultă din anchetă, chiar și la sate, cea mai mare parte din gospodăriile sărace cu copii nu-și asigură din gospodăriile proprii decât cel mult o mică parte din produsele vegetale și animale necesare consumului familiei. Datele anchetei arată că situația de mai sus este caracteristică la aproape 98%

⁵ În București, din totalul celor 41 de familii investigate, la masa principală, 53,7% consumau un singur fel de mâncare, iar în familiile monoparentale această situație era caracteristică unui procent de 64,3%.

⁶ Sub acest aspect, în capitala țării, aproape 83% din familiile sărace cu copii, pe care le-a cuprins ancheta sociologică, nu cunoșteau decât cel mult o diferență mică între felurile de mâncare.

din familiile urbane și la circa nouă zecimi din familiile rurale investigate. De aici rezultă o trăsătură generală și anume lipsa totală sau existența într-o foarte mică măsură a acelor elemente ale proprietății (suprafețe de teren, animale și păsări) care permit obținerea de produse agroalimentare în gospodăria proprie.

Dacă în cazul familiilor sărace din mediul urban, acest lucru este, în general, firesc, veniturile populației din acest mediu având alte proveniențe, la sate absența unor asemenea bunuri sau prezența acestora într-o măsură redusă constituie cauza principală a sărăciei. În ansamblul familiilor sătești supuse investigației, 19,6% nu au nici o bucată de pământ, 26,8% dispun de până la 10 ari. Precaritatea proprietății asupra pământului în aceste gospodării este subliniată și de lipsa oricăror unelte agricole într-un procent mare (37,5%) din gospodăriile sătești investigate. Situația este și mai grea în ceea ce privește prezența animalelor și a păsărilor în gospodării; peste 40% din aceste familii nu posedă nici măcar o pasăre de curte, iar mai puțin de 36% dispun de una până la 10 păsări. În bună parte, un asemenea fapt se explică prin dificultatea în asigurarea de grăunțe.

3. Uzura avansată a articolelor de îmbrăcăminte și de încălțăminte

Starea de sărăcie a familiilor investigate este ilustrată și de *gradul de uzură a articolelor de îmbrăcăminte și de încălțăminte* de care dispun acestea. La asemenea bunuri, deoarece nu se epuizează dintr-o dată, ci treptat, putându-se folosi mulți ani, în cazuri extreme (mai ales când este vorba de adulți) mult peste limita normală, există posibilitatea să se mai folosească încă produse procurate înainte de liberalizarea prețurilor. Ca urmare, la îmbrăcăminte și la încălțăminte, sărăcia se manifestă mai ales prin gradul de uzură avansată a articolelor folosite. La întrebarea *Când ați cumpărat ultimul articol de îmbrăcăminte pentru dumneavoastră sau pentru soțul dumneavoastră și ce anume?*, răspunsurile date arată că 61,3% din persoanele întrebate din mediul urban (în București 78%) și 76,8% dintre cele din mediul rural *nu-și mai amintesc*. Ponderea celor care se găsesc în această situație este mult mai mare la familiile cu 3 și mai mulți copii în întreținere. În mediul urban, la familiile cu trei copii, ponderea celor ce nu-și mai aminteau a fost de peste 62%, la cele cu 4 – de peste 65%, la cele cu 5 copii – de peste 73%, iar la cele cu 6 și mai mulți copii – de 80%. În mediul rural, ponderea acestor cazuri s-a înscris între 71 și 87,5%. De aici rezultă că îmbrăcăminte multora din părinți este învechită. La două din întrebările puse în chestionarul administrat și anume: *Soțul dumneavoastră are cel puțin un costum de haine bun?* și *Dumneavoastră aveți cel puțin o rochie bună?* răspunsurile negative au reprezentat peste 53% la orașe și mai mult de 58% la sate la prima și 50,7%, respectiv aproape 45% la

cea de-a doua întrebare. Atât la orașe cât și la sate, proporția bărbaților – tați (ca de altfel și a femeilor – mame) care nu dispun de un costum bun este foarte mare în familiile în care există 4 și mai mulți copii. În Capitală, procentul părinților care se află în această situație depășește 60%. Parțial, starea proastă pe care o cunosc părinții la îmbrăcăminte se datorește priorităților acordate nevoilor pe care le au copii la acest copitol al consumului. Se știe că părinții acordă, în general, mai multă atenție înnoirii vestimentației copiilor, care uzează mai repede hainele și încălțăminte sau ajung să nu le mai poată folosi din cauza creșterii. În ultimele șase luni de zile, circa 56% (în București 39,0%) din persoanele interogate de la orașe și aproape 52% din cele de la sate au cumpărat câte ceva de îmbrăcat pentru copii.

Dificultățile în care se zbat multe din aceste familii se resimt în însăși asigurarea copiilor cu articole de îmbrăcăminte. Atât la orașe, cât și la sate, mai mult de o treime (37 și respectiv 36%) din familiile cuprinse în ancheta sociologică erau, în momentul desfășurării acțiunii de teren, în situația de a nu-și mai aminti când au cumpărat ultimele lucruri de îmbrăcăminte pentru copii. În familiile monoparentale, procentul subiecților interogați care nu-și mai aminteau de un asemenea act a fost de circa 38,1% la orașe și de 37,5% la sate. O parte din totalul familiilor sărace cu copii cuprinse în anchetă (29,2% la orașe și 23,2% la sate) și-au completat, parțial, îmbrăcăminte copiilor prin ajutoarele primite.

Un aspect deosebit de apăsător pentru un procent mare din familiile sărace cu copii (52,6% la orașe și 58,9% la sate din familiile investigate) îl constituie lipsa a cel puțin *un costum (rochie)* bună pentru fiecare din copiii de șapte și peste șapte ani, care, cum este normal, trebuie să frecventeze o școală. În București, lipsa unui costum (rochie) bună pentru copiii de vârstă școlară din întreținerea familiilor investigate se întâlnește la peste 70% din familii. Lipsa unui costum bun sau a unei rochii bune, pentru copiii de șapte și peste șapte ani a fost întâlnită la aproape 62% din totalul familiilor monoparentale investigate (în București la 78,6%). Consecințele situației specificate nu sunt lipsite de importanță, acestea constituind un motiv serios de nemulțumire personală, de umilință și de renunțare la frecventarea cursurilor școlare.

Nici la *încălțăminte* lucrurile nu stau mai bine. La întrebarea *Câți membri ai familiei dumneavoastră au o pereche de încălțăminte bună?*, peste 43% din subiecții de la orașe și peste 67% din cei de la sate au menționat "puțini" sau "nici unul"; în cel din urmă caz s-au aflat (la data efectuării anchetei sociologice) 16,9% din familiile investigate din mediul urban și 25,5% din cele din mediul rural. În familiile monoparentale sărace, o asemenea situație a fost

întâlnită la 19,5% în mediul urban și la 12,9% în cel rural. Pe ansamblul tuturor cazurilor incluse în anchetă, ponderea familiilor în care toți membrii au o pereche de încălțăminte în stare bună a fost de 18,4% la orașe și de 14,5% la sate. Urmărind informațiile obținute de la familiile investigate în funcție de numărul copiilor aflați în întreținere rezultă că, în ansamblul familiilor cu patru și cinci copii, ponderea cea mai mare o dețin acelea în care nici un membru de familie nu are o pereche de încălțăminte bună.

4. Situația locuințelor și a dotărilor gospodărești

Condițiile de locuit pe care le au familiile sărace⁷ cu doi și mai mulți copii în întreținere pun, de asemenea, în evidență situația precară a acestor familii. Așa cum rezultă din ancheta sociologică efectuată, în cele 193 de gospodării, ca și din *Recensământul populației și locuințelor din ianuarie 1992*, formele concrete frecvente prin care viața familiilor menționate este afectată de condițiile de locuit sunt nu atât lipsa adăpostului propriu, cât mai ales numărul redus de camere de locuit aflate la dispoziția familiei, suprafața mică ce revine pe o persoană, gradul redus de salubritate și lipsa unor bunuri de folosință îndelungată din dotarea gospodăriei. În mediul urban există și cazuri de familii sărace fără nici un adăpost (unele semnalate de mass media).

Sub aspectul spațiului de locuit, latura nevralgică cea mai frecventă a familiilor sărace cu mai mulți copii o reprezintă numărul redus de camere (și de suprafață locuibilă) în raport cu numărul persoanelor din familie (gospodărie).

În mediul urban, 63% din gospodăriile incluse în anchetă, având patru și mai mulți membrii, dispun de locuințe formate din una și două camere. Din acestea, 70,6% au în componența lor cinci și mai multe persoane. Circa 22% din cele 137 gospodării cu trei și mai mulți membrii din mediul urban, incluse în ancheta din iulie 1996, dispun de o singură cameră de locuit. Procentul familiilor monoparentale sărace, aflate în această situație, este mai ridicat, acesta ajungând la 31%.

În București, din totalul gospodăriilor investigate cu patru și mai multe persoane în structură, jumătate au locuințe formate din una și din două camere, iar o treime din gospodăriile cu mai mult de doi membrii locuiesc într-o singură cameră, aspect deosebit de grav mai ales dacă se are în vedere că o parte mare din aceste familii sunt constituite din patru și mai multe persoane.

⁷ La elaborarea acestui paragraf a contribuit și Adina Mihăilescu, cercetător științific la ICCV.

În mediul sătesc, în totalul gospodăriilor investigate proporția celor sărace cu patru și mai multe persoane care locuiesc în una și două camere este de peste 65%, din care aproape 89% sunt formate din cinci și mai multe persoane. În acest mediu, proporția gospodăriilor cu mai mult de două persoane care dispun de o singură cameră de dormit este de 18,2%, iar a familiilor monoparentale cu mai mult de 3 membri de 25%.

La spațiul de locuit insuficient, în unele cazuri se adaugă și alte năajunsuri: dificultăți în asigurarea încălzirii încăperilor în timpul răcoros și rece, lipsa curentului electric și altele. Dependența unui procent din gospodării (9,5% la orașe și 30,4% la sate din totalul celor supuse anchetei) de lemne și cărbuni la încălzire și la pregătirea hranei nu de puține ori nu le permite acestora să-și asigure căldura și hrana caldă.

În ceea ce privește dotarea, se remarcă lipsa aparatelor electrocasnice devenite uzuale, cum ar fi frigiderul, mașina de spălat rufe, aparatul de radio, televizorul ș.a. dintr-un număr relativ mare de gospodării. În totalul gospodăriilor investigate, 37,2% la orașe și 67,9% la sate nu dispun de nici un tip de frigider, 70,1% la orașe și 76,8% la sate nu au mașină de spălat rufe, 51,8% la orașe și 42,9% la sate nu au radio, iar 24,8% (familiile monoparentale în proporție de 40,5%) la orașe și 32,1% la sate nu au televizor; un procent mare (21,2% la orașe și 19,6% la sate) nu au nici dulap pentru haine. În București, proporția celor din urmă este mai mare, ajungând la peste 34%.

Deținerea de locuință nu constituie, deocamdată, o problemă deosebit de gravă pentru cele mai multe din familiile nevoiașe. Acest fapt se explică, în principal, prin aceea că, pe de o parte, imediat după 1989 a fost legiferată cumpărarea locuințelor construite de stat în condiții de plată deosebit de avantajoase, iar, pe de altă parte, prin aplicarea unor chirii foarte reduse celor care au rămas chiriași în asemenea locuințe. În ceea ce privește gradul de dotare a locuințelor acestor familii cu bunuri de folosință îndelungată, situația puțin alarmantă își are explicația în aceea că cele mai multe bunuri de acest gen au fost procurate înaintea liberalizării prețurilor, când erau mai accesibile. Dar vechimea și modul cum arată acestea, în prezent, reprezintă un indiciu al deprecierei respectivelor gospodării.

— În ceea ce privește ocupația, 76,8% sunt fără loc de muncă, iar 25,1% sunt salariați. Cel mai mult dintre sapați de familie care aleg această cămină au probleme orientative de cel puțin 6 ani, altele începând cu 1990.

Datele prezentate, departe de a oferi o imagine completă asupra dificultăților în care se zbat familiile sărace cu mulți copii în întreținere, arată o situație alarmantă chiar și după acordarea *ajutorului social* (potrivit Legii nr.67/1995), la dimensiunea sa inițială. Sesizarea nuanțată a multora din lipsurile materiale pe care le cunosc aceste familii, și în mod mai amplu generațiile cele mai tinere din componența lor, permite înțelegerea sensului prioritar și imperativ al politicilor sociale care se adresează familiilor sărace cu copii având vârsta până la 15–16 ani. Majorările la alocațiile pentru copii, precum și modificarea repetată a plafoanelor de venituri minime până la care se acordă ajutorul social reprezintă soluții importante (dar nu suficiente) pentru înaintarea pe anevoiosul drum de îmbunătățire a condițiilor de viață ale copiilor cu probleme materiale mari. Rezultate și mai bune în această direcție pot fi obținute prin implicarea, într-o măsură mult mai mare, a organelor de stat locale și a organizațiilor neguvernamentale, dar mai ales prin cuprinderea celor apti de muncă din familiile sărace în activități utile, aducătoare de venituri personale. Această ultimă cale presupune, între altele, trecerea celor vizați de la așteptare la căutare și la activare a potențialului lor.

Sub aspectul...

1) Diferența de...

2) Pentru...

3) În...

4)...

5)...

6)...

7)...

8)...

9)...

10)...

11)...

12)...

13)...

14)...

15)...

16)...

17)...

18)...

19)...

20)...

21)...

22)...

23)...

24)...

25)...

26)...

27)...

28)...

29)...

30)...

31)...

32)...

33)...

34)...

35)...

36)...

37)...

38)...

39)...

40)...

41)...

42)...

43)...

44)...

45)...

46)...

47)...

48)...

49)...

50)...

51)...

52)...

53)...

54)...

55)...

56)...

57)...

58)...

59)...

60)...

61)...

62)...

63)...

64)...

65)...

66)...

67)...

68)...

69)...

70)...

71)...

72)...

73)...

74)...

75)...

76)...

77)...

78)...

79)...

80)...

81)...

82)...

83)...

84)...

85)...

86)...

87)...

88)...

89)...

90)...

91)...

92)...

93)...

94)...

95)...

96)...

97)...

98)...

99)...

100)...